

KTH Biblioteket

Förslag till effektivisering av katalogiseringsarbetet baserat på kvantitativa uppgifter och analys av postflödet inom LIBRIS-biblioteken : delstudie 1 i Katalogieringsutredningen 2006

Rapport till Kungl biblioteket 2006-11-09, uppdaterad 2006-11-22

Susanne Sellei

Stockholm 2006

KTH, Biblioteket
Kungliga Tekniska Högskolan

Innehåll

1.	INLEDNING	3
2.	BAKGRUND	3
2.1	Syfte	3
3.	BEGREPP	4
4.	URVAL OCH BEGRÄNSNINGAR	5
5.	METODER	6
5.1	Tidmätning	6
5.2	Enkätundersökning	7
5.3	Statistik	7
6.	RESULTAT	8
6.1	Enkät svar	8
6.1.1	Ambitionsnivå och redigering av poster	8
6.1.2	Postimport	9
6.1.3	Förslag till effektiviseringar	9
6.2	Tidmätning och bedömning av tidsåtgång	10
6.3	Statistik från LIBRIS-programmeringen	11
6.4	Kvantitativa uppgifter och beräkningar	11
6.4.1	Lönekostnader och helårsverken	11
6.4.2	Kostnadsberäkningar	12
7.	BESKRIVNING AV POSTFLÖDET	13
7.1	Poster i LIBRIS-basen	13
7.2	Arbetsprocessen	14
7.3	Redigering av poster	15
8.	DISKUSSION OCH FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER	16
8.1	Postimport	16
8.2	Teknik för katalogisering	17
8.3	Utbildning och fortbildning	18
8.4	Samkatalogens förutsättningar , allmänna reflexioner	18
9.	SAMMANFATTNING AV FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER	19
10.	LITTERATUR	20

BILAGOR (Se separata dokument)

- 1** Projektplan
- 2** Projektorganisation
- 3** Sammanställning av material från tidmätning
- 4** Enkät svar sammanställning
- 5** Enkät svar från Websurvey
- 6** Statistiksammanställning
- 7** Källor för import av poster
- 8** Tidsåtgång olika årsbetstider

1. INLEDNING

De två vanligaste åtgärderna för att effektivisera katalogiseringsarbetet är samarbete och postimport. Med samarbete menas i det här sammanhanget en samkatalog där de deltagande biblioteken kan utnyttja varandras poster och med postimport avses teknik som gör det möjligt att utnyttja poster från andra kataloger. Båda dessa fenomen har funnits i Sverige förhållandevis länge medan de i många länder ännu bara finns på planeringsstadiet. Redan vid starten av LIBRIS-systemet var ett av dess viktigaste syften att effektivisera katalogiseringsarbetet för biblioteken.

När behovet av ytterligare effektivisering påtalas, kan man undra vad mer man kan göra inom existerande ramar. Det är frestande att föreslå ett radikalt förändrat scenario men det ingår inte i uppdraget och en kvalificerad gissning är att det dröjer innan vi kommer att se dramatiska förändringar. Det som emellertid faller sig naturligt är att försöka kartlägga katalogiseringsverksamheten för att bättre förstå processerna, bibliotekens behov och förutsättningar innan man föreslår några åtgärder.

Kartläggningen har skett genom medverkan av ett stort antal registrerande bibliotek som svarat på en rad enkätfrågor. Linköpings universitetsbibliotek och Vitterhetsakademiens bibliotek ställde delar av sin personal till förfogande för en tidmätning och LIBRIS-avdelningen bidrog med programmeringsinsatser och har även fungerat som bollplank. Alla dessa insatser har varit värdefulla komponenter utan vilka studien inte kunnat genomföras.

2. BAKGRUND

Redan i slutet av 2004 ville BIBSAM göra en utredning som studerade hur den tekniska utvecklingen har eller skulle kunna effektivisera katalogiseringsarbetet.

I början av 2005 framställde överbibliotekarierna vid nio större universitets- och högskolor en begäran om att en översyn skulle göras av informations- och beslutsprocesser som rör katalogiseringsverksamheten för LIBRIS-biblioteken.

Som ett led i strävan mot ett ökat internationellt samarbete har även frågan om en övergång till DDC, Dewey Decimal Classification diskuterats i olika sammanhang.

Kungl biblioteket tillsatte en utredning omfattande tre delstudier inom ovan nämnda områden i slutet av 2005 och början av 2006. Tekniska högskolans bibliotek fick i uppdrag att genomföra delstudie 1, Kvantitativa uppgifter och analys av postflödet inom LIBRIS-biblioteken, både avseende varifrån poster hämtas och tekniken för postimport.

2.1 Syfte

Utredningens syfte är att inom ramen för katalogisering i LIBRIS-basen föreslå effektiviseringar. Förslagen ska om möjligt avse lösningar som ger de registrerande biblioteken stöd i katalogiseringsarbetet genom att de i större utsträckning ska kunna utnyttja färdiga poster som samtidigt kräver mindre manuellt redigeringsarbete.

De senaste åren har tekniskt sett inneburit en rad förändringar för katalogisering i LIBRIS-basen. LIBRIS-avdelningen fick i uppdrag att upphandla ett nyckelfärdigt system som uppfyllde baskraven på funktionalitet. Resultatet blev Voyagers katalogiseringsklient som togs i drift 2002 samtidigt som man lämnade stordatormiljön. Via katalogiseringsklienten fick man möjlighet att importera poster genom z39.50-protokollet och ett antal kataloger erbjuds för den processen. LIBRISMARC ersattes av MARC21 som innebär separat registrering av bibliografiska data och beståndsinformation. Systemet har dessutom integrerad auktoritetskontroll. Förändringarna har ökat möjligheterna till internationalisering och utbyte av katalogdata men har samtidigt också inneburit ganska stora omställningar i katalogiseringspraxis och rutiner.

Delstudiens uppdrag är att kartlägga och analysera den nu rådande situationen mot bakgrund av den tekniska utvecklingen samt utifrån kvantitativa uppgifter och ge förslag till åtgärder som kan rationalisera arbetet för de registrerande LIBRIS-biblioteken.

3. BEGREPP

I rapporten förekommer begrepp som för många är självklara. För att minimera ev. missförstånd görs förtydliganden i detta avsnitt om hur de har använts i utredningen.

LIBRIS-bibliotek eller registerande bibliotek är bibliotek som har behörighet att registrera i LIBRIS-basen.

LIBRIS-basen är den databas som katalogisatorerna registrerar i via Voyagerklienten.

LIBRIS webbsök är en kopia av LIBRIS-basen i ett webbgränssnitt för sökningar.

LIBRIS webbstatistik återfinns på <http://www.libris.kb.se/tjanster/statistik.jsp> och redovisar bl. a. katalogstatistik från 2002 och senare.

En bibliografisk post är en katalogpost som redovisar deskriptiva och systematiska data för den publikation som katalogiserats.

En beståndspost är en post som redovisar beståndet för och/eller placeringen hos det bibliotek som äger publikationen. En beståndspost måste knytas till alla bibliografiska poster för publikationer där det finns någon form av ägande. Fria elektroniska resurser hör t.ex. inte hit, de kan inte ägas av något bibliotek.

Auktoritetsposter görs för att skapa normerade former för namn på personer, institutioner, titlar m. fl. sökingångar. Dessa är av stort värde då många olika namnformer förekommer och det gäller att identifiera t.ex. en viss person eller organisation.

Primärkatalogiseringar innebär att en post skapas utifrån det givna formatet, formateringsregler och katalogiseringsreglerna samt anvisningar och riktlinjer. Stöd finns endast i form av mallar med vissa fasta fält.

Sekundärkatalogiseringar innebär att man har stöd för katalogiseringsarbetet i form av en fullständig bibliografisk katalogpost i LIBRIS-basen. Det kan vara en tidigare gjord primärkatalogisering av något LIBRIS-bibliotek eller en post som LIBRIS-avdelningen köpt från en

utländsk katalog och laddat in i LIBRIS-basen. Den sistnämnda typen kan vara helt ”orörd” eller tagits över och redigerats av något LIBRIS-bibliotek.

Poster som importeras via Metadatatratten utnyttjas också som katalogiseringsstöd och kan definieras som sekundärkatalogiseringar. Dessa rör främst verksamheten vid de Nationalbibliografiska enheterna på Kungl biblioteket.

Ren sekundärkatalogisering används här enbart för poster i LIBRIS-basen som har gjorts eller tagits över av något svenskt bibliotek.

Med inladdade eller inmatchade poster i LIBRIS-basen menas poster som maskinellt tillförs basen i syfte att fungera som katalogiseringsstöd. Det rör sig bl.a. om de poster som LIBRIS tidigare köpte från utländska kataloger och poster för e-resurser som LIBRIS-biblioteken har tillgång till via konsortieavtal.

Med importerade poster eller postimport avses här enstaka poster som söks i vissa givna utländska kataloger via z39.50-protokollet och dumpas i LIBRIS-basen för att tas över.

ONECAT är poster från BNB, British National Bibliography och LC, Library of Congress och numer också DB, Deutsche Bibliothek som kan importeras via Voyagerklienten men som bearbetas maskinellt vid processen och därför kräver ingrepp i något färre fält jämfört med poster som importeras från de övriga källorna.

Övertag av poster är när något LIBRIS-bibliotek lägger sitt sigel i fält 040, delfält d. Det sker i de fall då bibliotek importerar poster, eller redigerar en befintlig utländsk post i LIBRIS-basen som inte något annat svenskt bibliotek ännu har tagit över eller när de ändrar fullständigetsnivån, dvs. gör en uppgradering.

Uppgradering är då något bibliotek höjer beskrivningsnivån från en lägre till en högre nivå, t.ex. då man gör om en beställningspost till en fullständig bibliografisk post eller höjer beskrivningsnivån från miniminivå till biblioteksnivå osv.

Nya bibliografiska poster är ett begrepp som introducerats i samband med den nya katalogiseringsklienten. Voyagers statistikrapporter redovisar nya bibliografiska poster, vilket är summan av alla primärkatalogiserade och importerade bibliografiska poster.

Uppdaterade poster eller uppdateringar är kompletteringar eller rättelser av i LIBRIS-basen befintliga bibliografiska poster som är gjorda eller övertagna av ett svenskt bibliotek, dvs. en ren sekundärkatalogisering. (I webbstatistiken redovisas antalet uppdateringar som knapptryckningar på Enter.)

4. URVAL OCH BEGRÄNSNINGAR

Studien avser manuell katalogisering av bibliografiska poster och utesluter därför maskinellt skapade poster. Beståndsposter ingår inte i analyserna eftersom de måste tillföras alla bibliografiska poster för publikationer som biblioteket äger. Auktoritetsposter ges inte heller något större utrymme p.g.a. att valideringar av vissa fält alltid måste göras, dvs. kontrolleras mot auktoritetsindex. Arbetet i de lokala systemen omfattas inte heller av undersökningen eftersom Kungl bibliotekets möjligheter att påverka arbetet i dessa är begränsat.

Arbetsmoment som innebär färdigställande av material för utlån, som t.ex. signumtilldelning, märkning, larmning etc. ingår inte heller i studien. Däremot gjordes inga undantag för publikationstyp, fysiskt format, ämnesområde eller språk.

Primärt avser Katalogiseringsutredningen BIBSAM-biblioteken men för de kvantitativa analyserna och enkäten har antalet bibliotek begränsats. Urvalet är baserat på hur många nya bibliografiska katalogposter som gjordes under 2005. De 40 mest produktiva biblioteken enligt LIBRIS-webbstatistik valdes ut, vilket även omfattar bibliotek med relativt blygsam årligt postproduktion.

Vad en övergång till DDC, Dewey Decimal Classification, kan innebära utreds inom delstudie 3 men viss samordning av de båda delstudierna förekommer då båda kartlägger bibliotekens katalogiseringsverksamhet vilket även inkluderar klassifikationsarbetet.

5. METODER

Delstudien utnyttjar flera olika metoder, katalogiseringsstatistik från LIBRIS, en tidmätning har utförts av Linköpings universitetsbibliotek och Vitterhetsakademiens bibliotek och dessutom ingår en enkätundersökning.

5.1 Tidmätning

Olika arbetsinsatser krävs vid katalogiseringsstillfället beroende på om det finns tillgång till katalogiseringsstöd. Om det finns en post att utnyttja påverkas insatsen av kvaliteten på katalogdata och lagringsformatet. Därför fanns det ett intresse av att undersöka tidsåtgången för primärkatalogiseringar, sekundärkatalogiseringar och import av poster. Vid Katalogrådets möte 28 mars, 2006 diskuterades tidmätningarna vilket ledde till att beskrivning, klassning, ämnesords- och auktoritetsarbetet inkluderades i tidmätningen.

Linköpings universitetsbibliotek och Vitterhetsakademiens bibliotek anmälde sitt intresse och genomförde tidmätningen under en normal arbetsvecka i april/maj 2006, inom ramen för deras egna förutsättningar när det gäller tillgänglig personal och förvärv (avseende ämnesområden, språk, typ av material etc.) under den tid de enskilda medarbetarna normalt skulle ha katalogiserat enligt sin tjänstgöring.

Både vid tidmätningen och i det avsnitt i enkäten som rör tidsåtgång tillämpades de begränsningar som tidigare nämnts. I övrigt skulle alla moment som leder till att en fullständig och godkänd bibliografisk post kan upprättas ingå, som t ex sökning, genomläsning och kontroll av uppgifter, rättelser, kompletteringar, makuleringar, cxz-meddelanden till andra bibliotek, samt annan nödvändig registervård m.m.

Innan tidmätningen genomfördes diskuterades de praktiska detaljerna med respektive katalogiseringsansvarig. Ett resultat av förberedelserna var att dela upp sekundärkatalogiseringarna på poster gjorda eller övertagna av något svenskt bibliotek (i utredningen benämnd som ren sekundärkatalogisering) och på poster som laddats in i LIBRIS-basen från någon utländsk leverantör som ännu inte tagits över av något svenskt bibliotek. Anledningen till uppdelningen var misstankar om att övertag av inläddade utländska poster kräver en större arbetsinsats jämfört med poster där ett svenskt bibliotek redan har varit inblandat.

Resultaten för de båda testbiblioteken, Linköpings universitetsbibliotek och Vitterhetsakademiens bibliotek sammanställdes och speglar därför vare sig deras unika förutsättningar, inriktning eller ambitionsnivå. De enskilda resultaten har diskuterats med båda biblioteken för att säkerställa att uppdraget har tolkats på samma sätt.

5.2 Enkätundersökning

Syftet med enkätundersökningen var dels att få en uppfattning om hur biblioteken arbetar i LIBRIS-basen och dels att få veta vilka förslag de själva har till olika rationaliseringsåtgärder.

För enkäten har verktyget Websurvey från Textalk AB använts, vilket har underlättat både sammanställningen och analysarbetet. Enkäten konfigurerades för att kunna ta emot svaren anonymt för att respondenternas svar inte skulle påverkas av möjligheten att bli jämförda med varandra.

Enkätens olika avsnitt rörde frågor om inriktning och ambitionsnivå samt bedömning av tidsåtgång för katalogiseringsarbetets olika delar (beskrivning, klassning, ämnesordstilldelning och auktoritetsarbete) för bibliografiska poster. Några frågor tillkom för att kunna göra kostnadsberäkningar och slutligen ingick några öppna frågor där katalogisatorerna ombads att ge förslag till effektiviseringar.

Enkäten har besvarats av katalogiseringsansvariga eller katalogchefer. 41 enkätsvar har räknats av systemet. Alla har emellertid inte har kunnat tolkas. Utöver dem som svarat via enkätssystemet, har 2 enkätsvar inkommit via fax. Totalt har 37 bibliotek besvarat enkäten, därtill har ändringar och kompletteringar som begärts av respondenterna tillfogats resultatet.

5.3 Statistik

Statistiska data från 2005 har använts för att få en tydligare bild av LIBRIS-bibliotekens produktion av bibliografiska poster. Statistiken som finns att hämta på LIBRIS webbsidor är inte relevant för den här studien eftersom den inte redovisar antalet primärkatalogiseringar, importerade poster och sekundärkatalogiseringar. LIBRIS-avdelningen har därför bistått med ett par programmeringsinsatser. Valet av dessa parametrar baseras på att de i större utsträckning är relaterade till den arbetsinsats som krävs av katalogisatoren jämfört med LIBRIS webbstatistik.

Sammanställningen av statistikutfallen från programmeringen fördelar sig på

1. Primärkatalogiseringar
2. Importerade poster
3. Sekundärkatalogiseringar
4. Beståndsposter
5. Summan av bibliografiska poster (punkt 1-3 ovan)

för de 40 bibliotek som ingick i enkätundersökningen. Antalet primärkatalogiseringar och importerade poster samt beståndsposter är direkta utfall från programmeringen. Antalet sekundärkatalogiseringar bygger på en algoritm som förutsätter att det i regel tilldelas en beståndspost för varje bibliografisk katalogpost. Genom att reducera antalet beståndsposter

med summan för primärkatalogiserade och importerade bibliografiska poster får man en ”rest” dvs. sekundärkatalogiseringarna. Det var emellertid inte möjligt att få en uppdelad redovisning av sekundärkatalogiseringarna på det sätt som gjordes för tidmätningen och bedömning av tidsåtgång i enkäten.

I studien ingår inte maskinellt inlästa poster för e-resurser. Därför har poster för detta material som matchats in av LIBRIS-avdelningen räknats bort för att inte ge en felaktig bild av den manuella katalogiseringen.

De data som tagits fram med hjälp av programmering är baserad på Operator ID, dvs. de inloggningskoder som används av de registrerande biblioteken medan statistiken på LIBRIS webbsidor bygger på Cataloging Location (bibliotekens olika sigler). Dessa ska generellt sett motsvara varandra, men vissa diskrepanser kan noteras vid en jämförelse. Dessa är i samtliga fall utom ett, så små att man i det här sammanhanget kan bortse från dem. Undantaget är data för Kungl biblioteket och troligen är det registreringen för ämnesbibliografierna som utgör den felande länken.

Uppgifterna för varje enskilt bibliotek bygger på de sigler som redovisades i det programmerade utfallet, vilka har sammanställts och kontrollerats mot uppgifter i Biblioteks databasen <http://biblioteks databasen.libris.kb.se>.

6. RESULTAT

6.1 Enkät svar

6.1.1 Ambitionsnivå och redigering av poster

De flesta bibliotek i enkätundersökningen katalogiserar övervägande delen av sitt förvärv på biblioteksnivån som är en mellannivå. De håller i allmänhet en mycket hög ambitionsnivå om man ser till noggrannhet och konsekvens vid klassifikation och tilldelning av ämnesord. När det gäller ämnesordstilldelning uppger 27 bibliotek att de lägger ämnesord enligt något ämnesordssystem på 70-100 % av alla sina poster. 25 tillämpar Svenska ämnesord.

Enligt enkät svaren är det vanligen ämnesorden och beskrivningen som måste rättas eller kompletteras av biblioteken i poster som har gjorts eller tagits över av ett svenskt bibliotek (dvs. vid s.k. ren sekundärkatalogisering). Dessa två områden verkar också vara de mest tidskrävande. Ungefär 20 av respondenterna anser att andelen poster gjorda eller övertagna av svenska bibliotek, som kräver ingrepp i 3 eller fler fält eller delfält är mindre än 10 %. 10 bibliotek anser att den andelen utgör 10-20 %. 3 eller fler ingrepp i en post kan uppfattas som ganska mycket även om det rör en mindre del av posterna. De vanligaste ingreppen i beskrivningen rör serieuppgifter, fysisk beskrivning, men även impressum, stavfel och ISBD-interpunktion och tekniska fält anses av många ge upphov till onödigt redigeringsarbete.

Tiden det tar att rätta och/eller komplettera en post varierar beroende på postens kvalitet och benägenheten för de enskilda katalogisatorerna att acceptera redan gjorda bibliografiska poster i LIBRIS-basen. Förutsättningarna för att acceptera posten är naturligtvis att den är korrekt och följer praxis för katalogisering i LIBRIS-basen och den svenska tillämpningen av MARC21. Det säger sig självt att ju fler goda poster som finns i LIBRIS-basen att ta över vid katalogiseringstillfället desto snabbare går katalogiseringsprocessen. Vissa bibliotek kommer p.g.a. sin förvärvsriktning alltid att bidra mer till detta, liksom andra som snabbt vill göra

sitt förvärv tillgängligt som ett led i servicen till sina användare. För dessa bibliotek är säkerligen behovet större av att kunna importera poster snabbt och enkelt.

6.1.2 Postimport

På frågan om hur stor andel av poster som saknas i LIBRIS-basen vid katalogiseringsstillfället svarar 16 att det rör sig om ca 10-20 % medan 9 uppger att de saknar 50 % eller mer, vilket bekräftar misstankarna om att behovet av att importera poster varierar för olika bibliotek.

Import är i princip bara aktuellt för den utlandsproducerade litteraturen. Library of Congress är den katalog som utnyttjas av de flesta som katalogiseringsstöd men även källor som nås via KVK (Karlsruher Virtueller Katalog), samt BNB (British National Bibliography) och norska BIBSYS är viktiga. Flera bibliotek uppger att de också söker direkt i olika utländska katalogers webbgränssnitt för katalogiseringsstöd.

Uppfattningen om tidsåtgång för import av poster jämfört med primärkatalogisering varierar hos respondenterna även om en av dem poängterar att postimport borde spara tid eftersom ”någon redan tänkt”. En vanlig kommentar är att man saknar bra källor att importera poster från eller att postimport från viktiga källor innebär mycket merarbete i synnerhet då formatet skiljer sig förhållandevis mycket från MARC21, som t.ex. vid import från BIBSYS. Import av poster uppfattas också som en krånglig procedur som man inte alltid behärskar. Tidsvinsten kan upplevas som liten för att det ska löna sig. Det som inte framgår av övriga underlag är att man måste väga in risken att inte hitta någon post att importera. Vid negativa resultat får tiden det har tagit att göra sökningar i utländska kataloger adderas till den det tar att göra en primärkatalogisering.

Katalogisatorerna måste skaffa sig erfarenheter om vad de externa källorna innehåller för att kunna göra sökningar i relevanta källor. Valet att avstå från att importera kan vara ganska enkelt om det är fråga om en okomplicerad katalogisering för en erfaren katalogisator. Är uppgiften mer omfattande och man vill ha stöd för innehållsanalys eller komplicerade sökningångar, ökar säkert benägenheten för att försöka importera en post eller söka stöd direkt i lämpliga katalogers egna webbgränssnitt.

6.1.3 Förslag till effektiviseringar

Bibliotekens egna förslag till ökad effektivitet i katalogiseringsarbetet är mindre redigeringsarbete vid övertag av importerade poster, tillgång till fler och bättre kataloger samt bättre sökmöjligheter. Många kommentarer rör önskemål om förbättringar av själva katalogiseringsklienten. Annat som respondenterna pekar på är bättre katalogiseringsanvisningar, fler exempel, mer utbildning och fortbildning gärna speciellt framtagen för bibliotek med olika behov.

I enkäten uttrycker några respondenter att Kungl biblioteket borde vara snabbare med att katalogisera den svenska litteraturen. Nästan allt svenskt tryck kommer till myndigheten genom pliktleveranser från tryckerierna men frekvensen på leveranserna varierar mycket. Det innebär att det alltid blir en viss eftersläpning av katalogisering av delar av det svenska trycket. De flesta förlagsutgivna böcker kommer emellertid till Kungl biblioteket som gåvor från bokdistributörerna Seelig och Bokrondellen. Dessa böcker katalogiseras med förtur enligt avtal inom åtta arbetstimmar. Att köpa allt det svenska tryck som årligen levereras till Kungl biblioteket för att snabba upp tillgängligheten av svenska poster är inte rimligt.

6.2 Tidmätning och bedömning av tidsåtgång

Jämför man de genomsnittliga resultaten av tidmätningen som gjordes av Linköpings universitetsbibliotek och Vitterhetsakademiens bibliotek, skiljer sig dessa från motsvarande sammanställning av enkätsvarens tidsbedömningar. Skillnaderna kan förklaras genom de förutsättningar som de olika metoderna innebär men också att bedömningarna har gjorts för en mer heterogen grupp och ett större material jämfört med tidmätningen. Tidmätningen omfattar totalt 137 poster. För att se fler detaljer hänvisas till *bilaga 3 Sammanställning av material från tidmätningen*.

Posttyp	Bedömning i minuter	Tidmätning i minuter
Ren sekundärkatalogisering	10	7
Övertag av inladdad utländsk post	18	14
Import från ONECAT	16	14
Import från övriga källor	18	15
Primärkatalogisering	23	12

I tabellen ovan redovisas som tidigare nämnts, sekundärkatalogiseringarna uppdelat på ren sekundärkatalogisering, dvs. redigering av poster som gjorts eller tagits över av ett svenskt bibliotek och övertag av utländsk post som laddats in i LIBRIS-basen från utländska kataloger, alltså en post som något svenskt bibliotek ännu inte bearbetat.

Enligt båda metoderna tar det ungefär dubbelt så lång tid att göra en primärkatalogisering som en ren sekundärkatalogisering. Likaså redovisar metoderna mycket små skillnader i tidsåtgång för import av poster och övertag av utländska poster som tidigare laddats in i LIBRIS-basen som katalogiseringsstöd. När det gäller enkätsvaren finns en liten fördel för import via ONECAT, men eftersom den är så liten är risken att den ligger inom felmarginalen, och därför kan inte någon slutsats dras med säkerhet. Något överraskande är att det tar nästan lika lång tid att redigera en post som har tillförts LIBRIS-basen maskinellt som att importera en post.

Tidsåtgången för primärkatalogisering visar emellertid stor skillnad för de olika metoderna. Enkätsvaren, som i de flesta fall baserades på bedömningar kommer från en mer heterogen grupp av katalogisatörer än den som gjorde tidmätningen. De som var involverade i tidmätningen är dessutom förhållandevis rutinerade. I sammanhanget bör det påpekas att endast 10 poster importerades då tidmätningarna gjordes. Underlaget i båda studierna är alldeles för litet för att vara statistiskt säkerställt, därför måste resultaten betraktas med viss försiktighet och bör snarare ses som tendenser än faktiska uppgifter.

En grov sammanställning av enkätsvaren finns i *bilaga 4 Enkätsvar sammantällning*. Resultatet av tidmätningen och bedömningarna av tidsåtgång redovisas i anslutning till frågorna 13-16. För fler detaljer hänvisas till *bilaga 5 Enkätsvar från Websurvey*. När det gäller svar på de öppna frågorna måste man ha i åtanke att svaren inte alltid redovisar det som upplevs som viktigast eller självklart vilket kan betyda att betydelsefulla förslag inte nämns eller bara nämns av någon enstaka respondent eftersom man har tagit dessa för givet.

6.3 Statistik från LIBRIS-programmeringen

Totalt gjordes under under 2005, 555 341 bibliografiska poster (P+I+S i tabellen nedan) i LIBRIS-basen. Dessa fördelar sig på 128 944 primärkatalogiseringar (p-kat), 420 523 sekundärkatalogiseringar (s-kat) samt 5 874 importerade poster. De 40 enkätbiblioteken gjorde totalt 442 896 poster vilket utgör ca 80 % av alla poster som gjordes i LIBRIS-basen det året.

	P-kat	Import	S-kat	P+I+S	Andel P	Andel I	Andel S
Summa 40 bibliotek	103 676	4 661	334 559	442 896	23,4 %	1,1 %	75,5 %
Totalt i LIBRIS-basen	128 944	5 874	420 523	555 341	23,2 %	1,1 %	75,7 %

De olika typerna av bibliografiska poster som producerats av enkätbiblioteken och hela gruppen registrerande bibliotek visar ungefär samma fördelning. En knapp fjärdedel utgjordes av primärkatalogiseringar och de övriga tre fjärdedelarna av sekundärkatalogiseringar. Endast ca 1 % av posterna importerades.

Andelen primär- och sekundärkatalogiseringar varierar för de enskilda biblioteken och beror i hög utsträckning på förvävsprofilen, dvs. andelen unikt material som registreras i LIBRIS-basen och/eller på hur snabbt man katalogiserar sitt förvärv. Ju mer unikt material ett bibliotek förvärvar eller ju snabbare man gör sitt förvärv tillgängligt i LIBRIS-basen desto färre färdiga poster finns att utnyttja i LIBRIS-basen. Därför tenderar dessa biblioteks andel av primärkatalogiseringarna att ligga relativt högt.

Andelen importerade poster är mycket litet för alla utom Filminstitutets bibliotek vars import utgör nästan 25 %. De flesta bibliotek når inte ens upp till 1 %. Uppgifter för de enskilda enkätbiblioteken, se *bilaga 6 Statistiksammanställning*.

6.4 Kvantitativa uppgifter och beräkningar

Ett av uppdragen för delstudie 1 i Katalogiseringsutredningen var att ta fram kvantitativa uppgifter för katalogisering och göra kostnadsberäkningar för katalogiseringsarbetet, närmare bestämt kostnaden för att producera bibliografiska katalogposter. De uppgifter som tagits fram för att kunna göra beräkningarna är

- årsproduktionen av bibliografiska poster, för de 40 bibliotek som ingick i enkätundersökningen, under 2005 (statistik baserad på programmering av LIBRIS-avdelningen)
- helårsverken för katalogisering (från enkätsvaren)
- årslönekostnad inklusive LKP för katalogisering (från enkätsvaren)

I beräkningarna ingår inte kostnad för lokala system, lokalhyror m.m. som skulle kräva allt för omfattande undersökningar för de resurser som finns till utredningens förfogande.

6.4.1 Lönekostnader och helårsverken

I enkätundersökningen ombads biblioteken bl. a. att bedöma antalet helårsverken för katalogiseringsarbetet samt genomsnittslönen för katalogisatörer. Det är i princip omöjligt för dem att urskilja både helårsverken och lönekostnader för enbart bibliografisk postproduktion.

Därför omfattar enkätsvaren allt förekommande katalogiseringsarbete vilket också utgör underlaget för beräkningarna.

Månadslönen för katalogisatorer på enkätbiblioteken ligger i ett intervall om 20 000-26 200 kr, i genomsnitt ca 23 292 kr. Median ligger på 23 188 kr. Uppgifterna baseras på 30 svar men gissningsvis är inte lönekostnadsintervallet så stort att fler enkätsvar på ett dramatiskt sätt skulle förändra kostnadsbilden. Det har därför bedömts som rimligt att använda underlaget i beräkningarna. Lönekostnaden är redovisad som månadslön i enkätsvaren och har multiplicerats med 12 för att få årslönekostnaden samt multiplicerats med en schablonsiffra (1,5) för att också inkludera LKP.

Helårsverken varierar mellan 0,2 och 25,0 och ger ett genomsnitt på 4,44. Median ligger på 2,0. Uppgifter baseras på 36 enkätsvar. Alla som inte svarat på enkäten, har identifieras ”bakvägen” och sammantaget utgör produktionen av katalogposter för dessa bibliotek mindre än 3 % av totalsumman. Därför påverkas inte resultatet nämnvärt av att dessa biblioteks katalogposter inte har tagits bort från underlaget, vilket annars hör till den normala proceduren. Stor vikt har emellertid lagts vid att kontrollera uppgifterna när enkätsvaren har varit tveksamma. Alla bibliotek som enligt LIBRIS-statistiken gör flest bibliografiska poster har kontaktats för att säkerställa uppgifterna om helårsverken.

Vid beräkningar av övre och nedre kvartil, dvs. en sammanställning av de 25 % som utgör de högsta respektive lägsta värdena för de olika parametrarna, har underlagen för helårsverken och lönekostnaderna hanterats på samma sätt. I fallet med helårsverken (36 svar) har summan av de nio lägsta respektive högsta värdena summerats var för sig och beloppen dividerats med 9. För lönekostnaderna (30 svar) har de åtta lägsta respektive högsta värdena summerats var för sig och beloppen dividerats med 8 ($0,25 * 30 = 7,5$, vilket har rundats uppåt till 8).

6.4.2 Kostnadsberäkningar

Parametrar	Genomsnitt	Median	Ö kvartil	N kvartil	Högsta	Lägsta
Årsproduktion bibliografiska poster	11 072	4 622	32 208	1 680	59 702	767
Helårsverken	4,44	2,0	12,08	0,79	25,0	0,2
Årslönekostnad	419 256	417 375	446 130	391 284	471 600	360 000
Poster/helårsverken	2 494	2 311	2 666	2 127	2 388	3 835
Kostnad i kr, katalogis. + färdigst. av publ. f. utlån	168:11	181:60	167:30	183:96	197:49	93:87

I tabellen redovisas kvantitativa uppgifter och beräkningar för genomsnittvärden, median, värden för övre och nedre kvartil samt intervallens ytterligheter. Det finns brister i alla metoder, också i de som har använts i denna delstudie. Vare sig de kvantitativa uppgifterna eller kostnaden för katalogisering och färdigställande av en publikation för utlån, i tabellen ovan, ska uppfattas om exakta siffror utan bör snarare ses som tendenser.

Kostnaden är beräknad genom att årslönekostnaden har dividerats med antalet poster per helårsverken. Kostnaderna varierar mellan ca 95 och 200 kr. De flesta värden ger kostnader omkring 170-200 kr per post, bara de lägsta värdena i detta sammanhang ger riktig låga kostnader, ca 95 kr per post. Syftet med att presentera kostnader baserat på olika ytterligheter är att man ska få en uppfattning om hur mycket kostnaderna kan variera med olika

förutsättningar. Man kan emellertid inte dra några slutsatser av underlaget om att det skulle vara dyrare eller billigare att producera poster vid en viss typ av bibliotek.

I kostnaderna ingår som tidigare nämnts allt katalogiseringsarbete som normalt innebär att man gör beståndsposter och validerar namnformer, ibland krävs också att man gör auktoritetsposter. En hel del arbete ger inte avtryck i form av katalogposter som t.ex. arbetet i lokala system och olika mer eller mindre omfattande åtgärder som har till syfte att förbättra kataloger och katalogdata. På de flesta bibliotek är det också svårt att dra gränser för katalogisering mot bokhantering dvs. märkning, signumtilldelning och andra uppgifter som innebär att man färdigställer en publikation för utlån.

Årslönekostnad och årsverken innebär en viss årsarbetstid, som kan variera för olika organisationer och beroende på vilken summa man väljer att använda. Aktiviteter som man måste ta hänsyn till om man använder den faktiska årsarbetstiden vid beräkningarna är tidsåtgången för pauser, möten, kompetensutveckling, omvärldsbevakning, arbetssamtal, annan intern verksamhet m.m. som normalt ingår i allt löpande arbete. Mot denna bakgrund bör man formulera om kostnaden till att gälla katalogisering och färdigställande av en publikation för utlån.

7. BESKRIVNING AV POSTFLÖDET

7. 1 Poster i LIBRIS-basen och från andra källor

I LIBRIS-basen finns flera olika typer av poster, det är bibliografiska poster, beståndsposter och auktoritetsposter. De bibliografiska posterna kan vara inhemska, dvs. skapade av LIBRIS-biblioteken, s.k. primärkatalogiseringar och dessa kan ha redigerats ytterligare av något annat bibliotek. Det finns också beställningsposter och leveransposter som är tänkta att uppdateras vid ett senare tillfälle.

Under många år laddade LIBRIS-avdelningen in bibliografiska poster från olika kataloger, vilket nu har upphört. Dessa poster kan vara av mycket olika kvalitet och erbjuder därför olika stort stöd vid övertag. De kan innehålla allt från katalogdata som påminner mer om förlagsinformation, till poster på fullständig nationalbibliografisk nivå. De inladdade posterna ligger visserligen i ett MARC-format men det kan röra sig om olika versioner och därför kräva bearbetning. Dessa kan ha tagits över av något svenskt bibliotek eller fortfarande ligga orörda i väntan på att utnyttjas.

Därutöver finns det bibliografiska poster från Seelig och Bokrondellen som importerats och konverterats via Metadatatratten <http://www.kb.se/dl/metadatatratten.pdf> för uppdatering av Nationalbibliografin för monografier. Dessa poster avser främst svensk kommersiellt utgiven litteratur. Annat som hanteras via Metadatatratten är t.ex. poster från DiVA och eLIB.

I och med möjligheten att importera poster från andra kataloger genom z39.50-protokollet kan biblioteken söka i dessa för att sedan dumpa dem i LIBRIS-basen, post för post. Man kan också importera poster via ONECAT från British National Bibliography, Library of Congress samt numer även från Deutsche Bibliothek. ONECAT skiljer sig något från de övriga remotekällorna genom att posterna bearbetas maskinellt i samband med importen och kräver därmed något färre manuella ingrepp. Förteckning över de utländska kataloger som finns tillgängliga för import av poster finns i *bilaga 7 Källor för import*.

Oavsett format, finns redan tekniska lösningar för att importera poster till LIBRIS-basen från olika källor. Just nu testas import av poster från Dawson, ett projekt som förväntas falla väl ut. I framtiden kommer import av poster från förlag och agenter med all säkerhet utgöra en större del av de källor som kan utnyttjas av biblioteken som katalogiseringsstöd.

7.2 Arbetsprocessen

Det löpande katalogiseringsarbetet börjar alltid med att man har en publikation man vill katalogisera i LIBRIS-basen. Ett visst förarbete har troligen föregått registreringen som att t.ex. bestämma hyllplaceringen och tilldela det unika dokumentet en lämplig kod för ändamålet. Om det handlar om magasinsplacering eller öppna hyllor och om hyllsignum baseras på klassifikationskod, varierar mycket mellan biblioteken. Skulle emellertid tilldelning av hyllsignum baseras på klassifikationskoden och denna uppgift tas fram innan själva registreringen sker i LIBRIS-basen, vilket oftast är fallet, betyder det att en del av innehållsanalysen och det systematiska arbetet redan har gjorts.

Före registrering görs alltid en sökning i LIBRIS-basen, för att undvika registrering av dubbla poster. Beroende på resultatet av sökningen sker sedan någon form av registrering. Finns det en bibliografisk post i LIBRIS-basen som man vill använda, görs en genomläsning och data kontrolleras mot den publikation som är tänkt att katalogiseras. Vid behov, kompletteras och rättas deskriptiva och systematiska delar enligt bibliotekets och samkatalogens praxis poster samt en beståndspost upprättas för det egna beståndet med uppgift om publikationens om placering. Därtill ska alltid göras en auktoritetskontroll, dvs. en validering av postens sökningångar mot katalogiseringsklientens auktoritetsindex. I vissa fall skapas också auktoritetsposter, främst för svenska person- och institutionsnamn. Arbetsinsatsen beror på underlagets fullständighet och hur katalogdata har redovisats jämfört med den publikation man har för avsikt att katalogisera.

Finner man ingen post i LIBRIS-basen kan man välja att skapa en ny post, dvs. göra en primärkatalogisering eller försöka importera en post via ONECAT eller någon av de övriga källorna. Vid primärkatalogisering kan man utnyttja kopieringsteknik, dvs. man kan kopiera en befintlig post för att återutnyttja dess katalogdata. Det kan snabba upp arbetet men då måste användbara förlagor finnas men för att utnyttja tekniken med korrekt resultat rekommenderas goda katalogiseringskunskaper och erfarenhet. Man kan också använda någon av de centrala mallarna med fasta fält för olika typer av material eller göra mallar själv.

Även om man hittar en post i LIBRIS-basen kan man välja att försöka importera en annan. En vanlig orsak till att man inte utnyttjar den befintliga posten är att den är ofullständig, som t.ex. en beställningspost och man vill ha mer stöd i form av en fullständig eller mer utförlig post. Konsekvensen av detta val är att man måste makulera den ursprungliga posten, dessutom ska alla beståndsposter som är kopplade till den tas bort. Makuleringsarbetet kan därför kräva ganska omfattande operationer. De berörda biblioteken måste inte bara radera sin sin gamla beståndspost utan också lägga upp en ny kopplad till den importerade posten. Det faktum att vissa bibliotek bara gör beståndsposter till bibliografiska poster i LIBRIS-basen via ett särskilt webbgränssnitt, kan resultera i ett merarbete med dubletter för dem som arbetar i Voyagers katalogiseringsklient.

Vid import av poster måste man söka i en eller flera kataloger för att hitta den post man vill ladda ner i LIBRIS-basen. Skulle man misslyckas med att hitta en post, återstår att göra en primärkatalogisering. Skulle man lyckas blir nästa steg att anpassa den importerade posten så att den dels accepteras av Voyagerklienten och rätta/komplettera fält och delfält för att anpassa den till samkatalogens praxis och bibliotekets egna behov.

Valet av arbetsmodell görs utifrån en rad faktorer som katalogisatörens erfarenhet och kunskaper, bedömning av svårighetsgraden, tänkbara källor för import beroende på språk och ämnesområde och tidsåtgång i förhållande till det stöd man kan tänkas få etc. Eftersom det enligt resultaten från enkätundersökningen och tidmätningen ändå innebär ett visst arbete med att importera en post vill man gärna ha vissa garantier för att dels hitta en post men också att arbetsinsatsen ska ge vissa fördelar. Kunskapen om vad man kan hitta och för vilken typ av material, är i emellertid i regel något som varje enskild katalogisatör måste bygga upp på egen hand.

Ett alternativ till import av poster är att söka direkt i utländska katalogers gränssnitt vilket inte är helt ovanligt, dels för att det är lättare än att söka via Voyagers z39.50-klient och dels för att man gärna tar stöd t.ex. för mer komplicerat material trots att man inte kan direktimportera posterna. Man kan välja att kopiera och klistra in data från den utländska katalogens gränssnitt i LIBRIS-basen eller gå tillbaka till Voyagers importfunktion och försöka importera posten från den källa där man nu är säker på att finna posten.

I arbetsprocessen ingår också moment som är kopplade till bibliotekens lokala system vilka inte redovisas här.

7.3 Redigering av poster

Redigering av befintliga och importerade poster görs av flera skäl. Vissa krav ställs på posterna för att katalogiseringsklienten ska kunna lagra den. Posten måste också vara i ett skick som gör att katalogdata ter sig informativt och konsekvent för den som söker i LIBRIS webbsök, dvs. enligt katalogiseringsreglerna och Formathandboken för den svenska tillämpningen av MARC21.

Baskraven innebär att vissa fält och delfält måste ingå med korrekt information, dessa ska vara rättstavade med korrekt uppsättning av ISBD-tecken och indikatorer. Särskild vikt läggs vanligen vid s.k. sökingångar som författare och andra typer av upphovsmän samt titel men även systematiska ingångar som klassifikation och ämnesord.

För de importerade posterna finns en lathund, utarbetad av Enheten för utländsk litteratur på Kungl biblioteket som redovisar krav på olika åtgärder. För mer information se http://www.libris.kb.se/tjanster/katalogisering/formatanvisning/utlandska_poster.pdf. Det som kräver merarbete vid import är främst en hel del fält som måste tas bort för att man överhuvudtaget ska kunna lagra posten, men också vissa tekniska fält (000 och 008) och fält i beskrivningsavsnittet som måste redigeras för att inte bli missvisande för användarna, man måste också vara särskilt noga med ISBD-tecknen i vissa fält.

8. DISKUSSION OCH FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

8.1 Postimport

Strävan mot internationalisering har inneburit förändringar i katalogiseringsarbetet som inte uppfattats som effektiviseringar av alla. En viktig anledning till att denna inriktning ändå har accepterats som ett riktigt val är att man har varit övertygad om att det ska bli enklare att utbyta katalogdata som i sin tur ska innebära rationaliseringsvinster.

Resultatet från den statistiska sammanställningen visar emellertid att de flesta bibliotek importerar knappt 1 % av sina poster. Orsaken till att import av poster inte är mer omfattande förklaras främst av att det är krångligt och tidskrävande, för vissa t.o.m. mer tidskrävande än att göra primärkatalogiseringar, samt att det ofta saknas poster att importera.

Uppdraget för delstudie 1 i Katalogiseringsutredningen är att föreslå åtgärder som effektiviserar katalogiseringsarbetet i LIBRIS-basen med fokus på bibliografiska poster. Dels skulle studien undersöka hur man kan minimera andelen primärkatalogiseringar till förmån för sekundärkatalogiseringar och dels hur man kan minimera nödvändiga ingrepp vid sekundärkatalogiseringar. Mot denna bakgrund är det rimligt att föreslå att en minskning av andelen primärkatalogiseringar ska ske genom import av poster från olika källor. Då både tidmätningen och bedömningen av tidsåtgång i enkätsvaren visar att det tar relativt lång tid att importera poster i förhållande till primärkatalogiseringar, måste de importerade posterna konverteras så att tidsåtgången för att ta över dem minskar avsevärt.

Man får inte glömma att sökning i de olika källorna utgör ett moment vid import av poster. En hel del enkätsvar rör tekniska brister vid sökningar via z39.50 vilket naturligtvis måste bli betydligt bättre, men även urvalet av källor har stor betydelse. Det handlar alltså inte om att förbättra någon av dessa faktorer, utan alla, för att man ska uppnå önskad effekt.

Ytterligare en aspekt som måste beaktas i sammanhanget är att LIBRIS-systemet redan idag tar emot poster från olika aktörer som i framtiden kommer att bli ännu fler. En hel del av dessa kan säkert hanteras genom Metadatatratten men i samarbetet med dessa leverantörer bör man ta hänsyn till arbetsinsatsen vid övertagande av också dessa poster och försöka få dem konverterade så att endast en minimal arbetsinsats krävs av katalogisatören.

Det finns verktyg på marknaden som underlättar postimport, t.ex. Bookwhere, som Helsingfors universitetsbibliotek (och många andra finska bibliotek) har använt sig av för att effektivisera sin postimport i kombination med konverteringsprogramvaran USEMARCON. Bodleian Library vid universitetet i Oxford utvecklade sitt lokala system, Geac, till att dramatiskt öka tidsvinsten för postimport. Det finns säkerligen många fler exempel i Europa och på andra håll i världen. Kanske det finns verktyg inom LIBRIS egna domäner som kan utvecklas för att förbättra denna funktion.

Import av poster bör bli föremål för en särskild utredning som undersöker olika tekniska lösningar baserat på tidsvinster i katalogiseringsarbetet. I analyserna kan det vara lämpligt att undersöka hur konverteringsinsatserna för poster från ONECAT ska förbättras. Man bör också ta hänsyn till merarbetet vid postimport då det redan finns poster i LIBRIS-basen för att

undvika dubletter. Olika scenarier med kostnader ska presenteras men också förslag till förbättrad sökning samt ett urval lämpliga källor för postimport bör ingå.

8.2 Teknik för katalogisering

Internationella principer syftar ofta på bl.a. katalogiseringsformatet MARC21 som skapades för produktion av katalogkort och som länge har ansetts vara föråldrad. Samtidigt är de flesta bibliotekssystem som finns på den kommersiella marknaden konstruerade för MARC21. Vår värld har förändrats i så hög grad att även katalogreglerna (KRS och AACR2) måste uppdateras. Det pågår utveckling av både katalogiseringsregler och format men av naturliga skäl mycket långsamt och dessa är också mycket svåra att påverka då processen i hög grad styrs av de stora engelskspråkiga nationerna (USA, Storbritannien, Kanada och Australien) och ALA, American Library Association med Library of Congress i spetsen.

Även om man är beroende av andra aktörer för internationella regler och format kan man göra en hel del själv framförallt på det tekniska området för att effektivisera katalogiseringsarbetet. Det är inte rimligt att låta sig styras av de resurser som finns för katalogisering på andra håll i världen. De nyckelfärdiga bibliotekssystemen ger förhållandevis lite stöd i det praktiska arbetet och kräver ganska omfattande egenutveckling för att rationalisera verksamheten. Vid katalogisering i LIBRIS-basen går m.a.o. en hel del tid till manuellt arbete som med fördel skulle kunna skötas av ett mer tekniskt ”intelligent” system. Med hänsyn till enkätsvaren när det gäller vilka ingrepp som måste göras vid rena sekundärkatalogiseringar måste t.ex. både automatisk stavningskontroll och generering av ISBD-tecken vara till stor hjälp i det löpande arbetet men även sökmöjligheterna i LIBRIS-basen behöver bli bättre

En förbättrad katalogiseringsmiljö behövs framförallt för möjligheten att integrera olika typer av verktyg som stöd under arbetets gång. Ett samspel mellan system och katalogisatör skulle innebära att man under hela registreringsprocessen kan ta emot förslag eller varningar som leder arbetet i rätt riktning och mot en korrekt gjord katalogpost. Arbetet skulle kunna utföras med större konsekvens och därmed ge en jämnare kvalitet på posterna samt också ge rationaliseringsvinster för alla typer av bibliografiska poster. Konsekvens och pålitlighet har varit kännetecknen för en bibliotekskatalog av god kvalitet och kommer troligen att vara det även i framtiden. Just dessa egenskaper är svåra att upprätthålla då många bibliotek och personer deltar i katalogiseringsarbetet.

Ett område som skulle vinna mycket på automatisering är auktoritetskontroll som normalt är mycket tidskrävande. Kontroll av Svenska ämnesord skulle emellertid även fortsättningsvis kräva manuella insatser om man inte går över till ett system som t.ex. FAST, Faceted Application on Subject Terminology <http://fast.oclc.org/> vilket dessutom skulle underlätta indexeringsarbetet.

En ny utredning föreslås för LIBRIS-basen med målsättningen att snabba upp katalogiseringsprocessen genom att låta tekniska lösningar ersätta delar av det manuella arbetet. I studien ska ges förslag på interaktiva verktyg för stöd i katalogiseringsarbetet, automatiserade rutiner för att olika typer av data blir korrekt registrerat etc., presenterat med kostnader och kortfattat hur de tekniska lösningarna ska åstadkommas. Internet, ny teknik, nya format och stora volymer elektroniska resurser har förändrat synen på kataloger och kommer att troligen också att påverka katalogisering av traditionellt material därför bör utredning också ta hänsyn till utvecklingen för elektroniska resurser.

8.3 Utbildning och fortbildning

Nya katalogisatörer behöver utbildning och de som redan är involverade i arbetet måste reglebundet ha fortbildning. Hittills har de registrerande biblioteken och Kungl biblioteket delat på den uppgiften, dvs. biblioteken utbildar sin personal internt men skickar dem också på kurser som arrangeras av KB. Stora utbildningsinsatser har gjorts av Kungl biblioteket de senaste åren, vilket också har krävts med tanke på ett nytt system har tagits i drift, införandet av Svenska ämnesord och nya riktlinjer för auktoritetsarbete.

De små biblioteken har begränsade möjligheter att själva utbilda sin personal. För denna kategori bör KB ta ett större ansvar genom att utforma och arrangera utbildning och fortbildning för deras speciella behov. De stora biblioteken har andra förutsättningar, där är den katalogiserande personalen ofta spridd geografiskt och har dessutom många andra arbetsuppgifter vilket gör det svårt för katalogiseringsansvariga att bedriva pedagogiskt arbete.

KB bör även i fortsättningen arrangera utbildning och fortbildning för katalogisatörer gärna tillsammans med personal från andra LIBRIS-bibliotek för att bredda perspektivet. Man kan t.ex. utarbeta utbildning som fungerar interaktivt för olika målgrupper och områden. Fördelen med en sådan modell är att katalogiserande personal kan ta del av utbildningen oavsett var de befinner sig i landet eller hur biblioteket har organiserat katalogiseringsarbetet. Om katalogiseringsanvisningarna förbättrades, utökades med fler exempel samt dessa och andra verktyg vore mer integrerade i den löpande katalogiseringsprocessen skulle det troligen minska behovet av mer traditionella utbildningsformer.

En ny utredning föreslås kartlägga behoven och utarbeta en plan med förslag till olika produkter och tjänster samt hur de ska utformas. Naturligtvis bör det även finnas en organisation för den löpande utbildningen/fortbildningen och ett förslag till sammansättningen av en sådan bör också ingå i uppdraget.

8.4 Samkatalogens förutsättningar, allmänna reflexioner

KB:s uppdrag för att förbättra och effektivisera informationsförsörjningen inom högre utbildning och forskning genom det nationella biblioteksdatasystemet är självklar. Både formuleringarna om LIBRIS-basens roll och de avtal som sluts för de registrerande biblioteken är allmänt hållna samtidigt som anvisningar, riktlinjer etc. för katalogisering ligger på en mycket detaljerad nivå. Mycket mer måste konkretiseras eftersom frånvaron av information mellan dessa ytterligheter skapar både otydlighet och osäkerhet vilket påverkar en rad områden som t.ex. vad databasens ska innehålla, kvalitetskrav m.m. som i sin tur påverkar bibliotekens arbetsinsatser. Slutligen får det också konsekvenser för slutanvändarna som behöver få bättre information om vad de förvänta sig av LIBRIS-basen.

En samkatalog bygger på att ett antal bibliotek bidrar med katalogposter för sin förvärvade litteratur i en gemensam databas. Biblioteken som ingår i systemet har olika förutsättningar för att göra detta. Då rationaliseringsvinsterna i samkataloger i stor utsträckning bygger på att man kan utnyttja varandras poster är det naturligtvis optimalt om beskrivning, klassifikation

och ämnesord inte behöver kompletteras och ändras eftersom det är då vinsterna blir störst. Det finns dock en naturlig konflikt i samarbetet mellan biblioteken genom deras försök att optimera samarbetsvinsterna samtidigt som de i första hand måste beakta behoven och förutsättningarna inom sina egna organisationer.

KB står som modell för de registrerande biblioteken kanske av tradition men också genom att de flesta anvisningar, riktlinjer m.m. utarbetats av myndighetens personal. Kungl biblioteket har fler speciella uppdrag jämfört med de flesta LIBRIS-bibliotek och håller ambitionsnivåer som kan vara svåra för andra att leva upp till. Även om ambitionsnivån är något som biblioteken själva väljer, är alla katalogisatörer medvetna om hur viktiga samarbetsvinsterna är. Resultatet av statistiksammanställningen visar att 75 % av posterna utgjorde sekundärkatalogiseringar, vilket måste anses vara en relativt hög siffra för återutnyttjande av poster. Vad händer om dessa siffror sjunker? Var går gränsen för att det ska löna sig att delta i samarbetet? Vad motiverar att man registrerar sitt förvärv i LIBRIS-basen? Biblioteken har även drift och underhåll av lokala system att ta hänsyn till samt en hel del merarbete genom sina lokala kataloger och många lägger delar av sitt förvärv enbart i sina lokala kataloger.

Delstudien omfattar inte katalogiseringsarbete i de lokala systemen men det är lätt att se fördelarna med att kunna utnyttja LIBRIS-basen som en gemensam lokal katalog. Om kostnaderna från de lokala systemen i någon mån kunde överföras till en gemensam lokal katalog skulle olika rollerna bli tydligare och samarbetet ge många fler fördelar och rationaliseringsmöjligheter.

9. SAMMANFATTNING AV FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

Katalogisering i LIBRIS-basen bygger på internationella principer för att man ska kunna utnyttja bibliografiska poster från andra kataloger och därmed minska tidsåtgången för arbetet. Statistik från 2005 visar att import av poster utgör mindre än 1 % för de flesta bibliotek. Analyserna av tidsåtgång för olika typer av poster visar att det i genomsnitt tar nästan lika lång och ibland t.o.m. längre tid att importera en bibliografisk post som att göra som en primärkatalogisering. Enkätsvaren visar också att det i många fall saknas poster att importera. För att import av poster ska löna sig måste posterna befinna sig i ett skick som kräver mycket mindre manuell bearbetning. Förslagsvis kan situationen förbättras dels genom att de tekniska förutsättningarna blir bättre för postimport och dels genom att biblioteken förses med ett adekvat urval källor. En ny utredning föreslås undersöka tekniska lösningar och källor samt kostnaden för olika scenarier.

Att följa internationella principer innebär idag också föråldrade katalogregler och format som utan omfattande utveckling av nyckelfärdiga system, kräver stora manuella insatser. Även om revidering av katalogregler och format pågår kommer inte behovet av tekniskt stöd att minska. Intelligent tekniska lösningar måste skapas för att underlätta katalogiseringsprocessen och göra den effektivare, dessutom kan en utvecklad katalogiseringsmiljö möjliggöra interaktiva verktyg som kan ge ytterligare rationaliseringsvinster. En utredning föreslås undersöka möjligheterna för ett förbättrat tekniskt stöd vid katalogiseringsarbetet i LIBRIS-basen.

Utbildning och fortbildning är områden som löpande måste erbjudas de registrerande biblioteken men vid sidan av mer traditionella modeller skulle man även kunna utforma interaktiva kurser som är speciellt utformade för olika målgrupper och områden. Slutligen bör

en kartläggning göras av utbildnings- och fortbildningsbehoven som också ger förslag till hur dessa ska realiseras.

För ett positivt och effektivt LIBRIS-samarbete krävs en helhetssyn som är förankrad i den verklighet som råder på de enskilda biblioteken och som omfattar alla processer från input till återvinning både vad gäller teori och praktik samt hur tekniska och mänskliga resurser används, tydligt och klart redogjort för alla intressenter.

10. LITTERATUR (i urval)

Bowen, Jennifer, From AACR to RDA : executive summary 2005.

<http://www.libraries.psu.edu/tas/jca/ccda/docs/rda0506.pdf> (sammanfattning av mål och syfte med RDA samt länk till hela dokumentet).

Byrd, Jacke et al., A White paper on the future of cataloguing at Indiana university. Indiana university, 2006.

http://www.iub.edu/~libtserv/pub/Future_of_Cataloging_White_Paper.pdf

Digitala leveranser till KB : preliminär projektrapport. Kungl biblioteket 2005-12-19.

http://www.kb.se/dl/rapport20051219/DL_rapport_20051219.pdf

<http://www.kb.se/dl/rapport20051219/default.htm> (bilagor till rapporten)

Fischer, Ruth, Lugg, Rick, and Boese, Kent, Cataloging : how to take a business approach. The Bottom Line: Managing Library Finances 17 (2004):2.

<http://www.ebookmap.net/pdfs/Cataloging%20%20How%20to%20take%20a%20business%20Approach.pdf>

Flecker, Dale: OPACS and our changing environment. Harvard university library, 2005.

<http://www.loc.gov/catdir/pcc/archive/opacfuture-flecker.ppt>

Guenther, Rebecca, Radebaugh, Jackie, Standards Showcase: MODS, METS, MARCXML : ALA Annual Meeting. Network Development and Marc Standards Office, Library of Congress, 2006. <http://www.loc.gov/standards/mods/mods-mets-ala/mods-mets-ala.ppt>

Joint Steering Committee on the Revision of the Anglo American Cataloguing Rules.

<http://www.collectionscanada.ca/jsc/0504out.html> (hemsida)

Marc standards. <http://www.loc.gov/marc> (hemsida även med nyheter om formatet)

Minnesanteckningar från ett seminarium om katalogfrågor på strategisk nivå. Kungl biblioteket, 6 april, 2006. (http://www.kb.se/katsem6apr2005/katsem6april2005_minne.pdf)

O'Neill Edward T., Mai Chan, Lois: FAST (Faceted Application of Subject Terminology) : a simplified LCSH-based vocabulary. World Library and Information Congress, 69th IFLA General Conference and Council, 1-9 August. Berlin, 2003.

http://www.ifla.org/IV/ifla69/papers/010e-O'Neill_Mai-Chan.pdf

Rethinking how we provide bibliographic services for the University of California : final report. UC Bibliographic services task force, 2006.

<http://libraries.universityofcalifornia.edu/sopag/BSTF/Final.pdf>

Staincliffe, Paul, Has cataloguing become too simple? : why it matters for cataloguers, catalogues and clients. *New Zealand libraries* 49(2004):10.

http://eprints.rclis.org/archive/00007468/01/Catalog_simple.pdf.

Tillett, Barbara B., Cataloguing for the future. Phineas L. Windsor Lecture at the University of Illinois Graduate School of Library and Information Science, October 13, 2004.

http://puboff.lis.uiuc.edu/catalog/windsor/windsor_tillett.html#1

Utländska poster, vad bör ändras vad kan lämnas kvar? : LIBRIS katalogisering. Kungl biblioteket 2004-05-13, uppdaterad 2006-10-23.

http://www.libris.kb.se/tjanster/katalogisering/formatanvisning/utlandska_poster.pdf

BILAGOR (se separata dokument)